

UDHËRRËFYES PËR POLITIKAT QË MBËSHTESIN KULTURËN DEMOKRATIKE NË SHKOLLË

<http://horizontal-facility-eu.coe.int>

Horizontal Facility for Western Balkans and Turkey

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Implemented
by the Council of Europe

Përgatitur nga Maria Golubeva, RHC
Consulting

@ 2018 Këshilli i Evropës. Të gjitha të drejtat e rezervuara. I licencuar në Bashkimin Evropian sipas kushteve të miratuara. Asnjë pjesë e këtij botimi nuk mund të përkthehet, riprodhohet ose të transmetohet në çfarëdo forme ose përmes çfarëdo mjeti, qoftë elektronik (CD-Rom, Internet, etj.) apo mekanik, përfshirë fotokopjimin, regjistrimin apo çfarëdo sistemi depozitimi ose marrjeje informacioni, pa lejen paraprake me shkrim nga Drejtoria e Komunikimit (F-67075 Strasburg Cedex ose publishing@coe.int).

Botuar në kuadër të fushëveprimit të projektit “Nxitja e kulturës demokratike dhe e diversitetit në shkolla”, në kuadër të Instrumentit të Bashkimit Evropian dhe Këshillit të Evropës Horizontal Facility for the Western Balkans and Turkey.

Nëntor 2018

Permbajtja

PËRMBLEDHJE EKZEKUTIVE	7
HYRJE	9
I. PARIMET AQD:	9
II. QASJA E PLOTË E SHKOLLËS PËR KKD DHE KONCEPTET E UDHËHEQJES SË SHKOLLËS DHE KULTURA E SHKOLLËS:	9
DOKUMENTI I UDHËRRËFYESIT PËRFSHIN:	11
PJESA E I:	13
ANALIZA E STANDARDEVE	13
1. STANDARDET E POLITIKAVE DHE PRAKTIKAT MË TË MIRA PËR PROMOVIMIN E KULTURËS SË SHKOLLAVE DEMOKRATIKE DHE MIRËKËPTIM NDËRETNIK NË KONTEKSTIN ARSIMOR	13
1.1. <i>Standardet e politikave për kulturën demokratike të shkollës, duke vlerësuar diversitetin dhe respektin</i>	14
1.2. <i>Zbatimi i standardeve demokratike të kulturës shkollore: çfarë dimë?20</i>	
PJESA E II	22
2. POLITIKAT DHE PRAKTIKAT NË KOSOVË QË PROMOVOJNË QËLLIMET E SHKOLLËS GJITHËPËRFSHIRËSE DHE DEMOKRATIKE DHE TË POLITIKAT QË NUK E BËJNË	22
2.1 <i>Mbrojtja e të drejtave të fëmijëve, gjithëpërfshirja dhe mosdiskriminimi</i> ..22	
2.2 <i>Prania e vlerave demokratike dhe qëllimeve të AQD/ADNJ në kurrikulë</i> 24	
2.3 <i>Prania e arsimit gjithëpërfshirës dhe kriteret/kërkesat e shkollës demokratike në politikat e mësimdhënësve</i>	25
2.4 <i>Prania e arsimit gjithëpërfshirës dhe kriteret e shkollës demokratike në zhvillim dhe politikat e sigurimit të cilësisë</i>	26
PJESA E III	28
3. <i>Shembuj të praktikave të mira të AQD-së dhe mbështetje për diversitetin dhe arsimin gjithëpërfshirës të pilotuar në shkollat e Kosovës në kuadër të projektit “Nxitja e kulturës demokratike dhe e diversitetit në shkolla”</i>	28
3.1 <i>Konteksti</i>	29
3.2 <i>Praktikat e mira dhe qasjet e reja të pilotuara nga shkollat e Kosovës</i> 29 <i>Kultura e shkollës demokratike dhe qeverisja përfshijne:</i>	30

3.2.1	<i>Praktikat e mira që lidhen me qasjet pedagogjike dhe kurrikulën.....</i>	30
3.2.2	<i>Praktikat e mira që ndërlidhen me qasjen gjithëpërfshirëse të shkollës ..</i>	33
3.2.3	<i>Praktikat e mira lidhur me pjesëmarrjen e nxënësve në vendimmarrje</i>	34

IV UDHËRRËFYESI 36

4	<i>Rekomandimet për politikat që mbështesin kulturën demokratike të shkollës dhe respektimin për diversitetin në nivelin e autoriteteve kombëtare dhe komunale.....</i>	36
4.1	<i>Politikat arsimore në nivel kombëtar.....</i>	36
4.1.1	<i>Plani Strategjik i Arsimit dhe Plani i Veprimit</i>	36
4.1.2	<i>Përgjegjësitë e autoriteteve arsimore qendrore dhe komunale.....</i>	38
4.1.3	<i>Arsimimi i mësimdhënësve</i>	39
4.1.4	<i>Kurrikula</i>	40
4.1.5	<i>Politikat arsimore në nivel komunal</i>	40

KONKLUZIONE..... 42

Përmbledhje ekzekutive

— Si pjesë e projektit të përbashkët të Bashkimit Evropian/Këshillit të Evropës “Nxitja e kulturës demokratike dhe e diversitetit në shkolla” në Kosovë, shkollat kanë pilotuar disa qasje për të promovuar kulturën demokratike në shkollë. Qëllimet kryesore të projektit ishin që të zgjerohen kompetencat profesionale të ekipeve të mësimdhënësve për t'u angazhuar në proceset e zhvillimit të shkollës, duke siguruar gjithashtu pjesëmarrjen demokratike të nxënësve dhe prindërve. Një numër i praktikave të mira janë zhvilluar nga shkollat, duke përfshirë (por jo kufizuar në):

- › angazhimin e ekipeve shkollore për të përdorur vetëvlerësimin dhe planifikimin e veprimeve bazuar në vetëvlerësimin si mjet për zhvillimin e shkollës;
- › zhvillimin e rregullave të sjelljes së bashku për të kuptuar më mirë të drejtat, përgjegjësitë dhe pjesëmarrjen demokratike;
- › angazhimin e komunitetit në jetën shkollore dhe përmirësimin e shkollës;
- › Ditët e Diversitetit, shënimi i diversitetit në komunitet;
- › qasjet inovative në pedagogji për të promovuar vlera demokratike dhe respektin për diversitetin – p.sh. mësimi me përvoja;
- › rinisjen e punës së këshillave të nxënësve.

— Këto dhe praktika të tjera të mira janë renditur dhe përshkruar në këtë dokument Udhërrëfyes së bashku me dokumentet relevante të politikave nga Këshilli i Evropës dhe Qeveria e Kosovës dhe janë hartuar rekomandime për politikat e reja që mbështesin kulturën demokratike të shkollës në Kosovë. Këto rekomandime përfshijnë një sërë hapash për të plotësuar Planin e Veprimit Strategjik (dokumentet kryesore që përshkruajnë masat strategjike kryesore për zhvillimin e arsimit në Kosovë), si dhe masat për të përmirësuar trajnimin e mësimdhënësve, plan programet dhe politikat shkollore, me qëllim që të sigurohet që kultura demokratike e shkollave të jetë reale dhe është e qëndrueshme.

Hyrje

— Ky udhërrëfyes ka për qëllim të informojë dhe udhëzojë hartuesit e politikave në sektorin e arsimit në Kosovë* se si të promovojnë kulturën demokratike në shkolla. Udhërrëfyesi është produkt i projekti të përbashkët të Bashkimit Evropian/Këshillit të Evropës përmes Instrumentit Horizontal Facility for Western Balkans and Turkey “Nxitja e kulturës demokratike dhe e diversitetit në shkolla” në Kosovë.

— Për qëllimet e këtij udhërrëfyesi, kultura demokratike e shkollës kuptohet si e përcaktuar në parimet e Këshillit të Evropës për Arsimin për Qytetari Demokratike (AQD) dhe Kornizën Refencë të Kompetencave për Kulturën Demokratike (KKD). Në vijim të kësaj, kultura demokratike e shkollës bazohet në parimet e mëposhtme, dhe nuk bije ndesh hapur me ndonjërin prej tyre:

I. Parimet AQD:

- › të drejtat dhe përgjegjësitë (demokratike);
- › pjesëmarrja aktive;
- › vlerësimi i diversitetit.

II. Qasja e plotë e shkollës për KKD dhe konceptet e udhëheqjes së shkollës dhe kultura e shkollës:

- › stili i udhëheqjes i ushqyer nga respektimi i të drejtave të njeriut, parimet demokratike, trajtimi i barabartë, vendimmarrja me pjesëmarrje dhe llogaridhënia e përgjegjshme;
- › pjesëmarrja e të gjithë akterëve në rishikimin e mjedisit në tërë shkollën dhe kapacitetin e këtij mjedisi për të promovuar qytetarinë demokratike dhe respektimin e të drejtave të njeriut;
- › struktura vendimmarrëse dhe procedura gjithëpërfshirëse dhe pjesëmarrëse, duke përfshirë kompetencat për mësimdhënësit, nxënësit dhe prindërit në vendosjen e agjendave dhe pjesëmarrjen në vendimet e politikave;
- › politikat e shkollës që reflektojnë vlerat dhe parimet e qytetarisë demokratike dhe të drejtave të njeriut;

* * Ky përcaktim është pa paragjykuar pozicionet rreth statusit, dhe është në përputhje me Rezolutën 1244 të KS të OKB-së dhe opinionin e GJND-së mbi Shpalljen e Pavarësisë së Kosovës.

- › rregullat funksionale në shkolla që garantojnë trajtim të barabartë dhe qasje të barabartë për të gjithë nxënësit, mësimdhënësit dhe anëtarët tjerë të stafit pavarësisht etnitetit, identitetit kulturor, stilit të jetesës apo besimeve të tyre;
- › pjesëmarrjen e nxënësve.¹

— Bazuar në eksplorimin e parimeve të AQD-së dhe konceptet kyçe të qeverisjes së shkollës dhe kulturës shkollore në literaturën më të re të Këshillit të Evropës, udhërrëfyesi u kushton vëmendje të veçantë dimensioneve të rëndësishme të parimeve të qytetarisë demokratike, siç janë zbuluar në kulturën e shkollës:

- › Të drejtat dhe përgjegjësitë nënkuptojnë njohuri dhe të kuptuar kritik të të drejtave, politikës, kulturës, etj. Kjo nënkupton jo vetëm një kuptim ligjor, por qasje emancipuese politike dhe shoqërore për të drejtat dhe përgjegjësitë (njohja e të drejtave, promovimi i barazisë, përpjekja për mosdiskriminim);
- › Pjesëmarrja aktive nënkupton gjithashtu pjesëmarrjen në marrjen e vendimeve në shkollë, pra në udhëheqjen e përbashkët midis administratës dhe mësimdhënësve, dhe në mes të mësimdhënësve dhe nxënësve;
- › Vlerësimi i diversitetit do të thotë edhe veprime, p.sh. pohimi i të drejtës për arsim cilësor të nxënësve të pakicave dhe nxënësve me nevoja të veçanta.

¹Këshilli i Evropës (2016) Korniza Referente e Kompetencave për Kulturë Demokratike. Vëllimi 3 Udhëzues për zbatim, 93-94 (Udhëheqja dhe kultura e shkollës).

Dokumenti i udhërrëfyesit përfshin:

1. Pjesën e përgjithshme I: Analiza e standardeve ndërkombëtare siç janë dokumentet e Këshillit të Evropës për shkollë demokratike dhe Kompetencat për Qytetari Demokratike;
2. Pjesën e përgjithshme II: Analizimi i dokumenteve të politikave të Kosovës lidhur me shkollën demokratike, arsimimin për qytetarinë dhe arsimin gjithëpërfshirës;
3. Pjesën e përgjithshme III: Shembuj të praktikave më të mira të AQD-së dhe mbështetje për diversitetin dhe arsimin gjithëpërfshirës të pilotuar tashmë në shkollat e Kosovës në kuadër të projektit “Nxitja e kulturës demokratike dhe e diversitetit në shkolla”; dhe
4. Udhërrëfyesi: Rekomandime për politikat që mbështesin kulturën demokratike dhe respektimin për diversitetin në nivelin e autoriteteve kombëtare dhe komunale.

Pjesa e I:

Analiza e standardeve ndërkombëtare

Kjo pjesë përmban:

- › Një përmbledhje të standardeve të politikave dhe praktikave më të mira për promovimin e kulturës demokratike të shkollave, mirëkuptim ndëretnik dhe respekt në kontekstin arsimor;
- › Një vlerësim të shkurtër nga i cili janë identifikuar ndërhyrje në nivelin e politikave dhe nivelin shkollor nga hulumtimet ndërkombëtare nga rajoni i Ballkanit Perëndimor si më të përshtatshmet për këto qëllime.

1. Standardet e politikave dhe praktikat më të mira për promovimin e kulturës së shkollave demokratike dhe mirëkuptim ndëretnik në kontekstin arsimor

— Në Evropë, promovimi i kulturës demokratike të shkollës dhe i politikave dhe praktikave të ndërlidhura është pjesë e politikës kombëtare të arsimit në shumë vende. Ky trend udhëhiqet nga Këshilli i Evropës, i cili inicioi projekte të politikave mbi Arsimin për Qytetari Demokratike (AQD) në vitin 1997.² Ndërsa Bashkimi Evropian ka një sërë rekomandimesh mbi promovimin e vlerave demokratike përmes arsimit (sidomos në një sërë Konkluzionesh të Këshillit), puna e Këshillit të Evropës në AQD paraqet një qasje sistematike për parimet dhe fazat e arsimit demokratik me bazë në shkollë. Kjo punë u pasua nga zhvillimi i Kompetencave për Kulturën Demokratike (KKD), të cilat japin një shprehje më sistematike dhe holistike ndaj parimeve të politikave të nevojshme për promovimin e qytetarisë demokratike.

² KiE (2000) Projekti për Qytetari Demokratike.

1.1. Standardet e politikave për kulturën demokratike të shkollës, duke vlerësuar diversitetin dhe respektin

— Arsimi për Qytetari Demokratike dhe të Drejtat e Njeriut (AQD/ADNj) synon të sigurojë kontributin e arsimit për zhvillimin e qytetarisë demokratike.

— Zhvillimet e reja në këtë fushë përfshijnë Deklaratën e kaluar në Konferencën për të Ardhmen e Arsimit për Qytetari dhe të Drejtat e Njeriut në Evropë (2017), e cila thekson nevojën për veprime në politika për të përfshirë AQD/ADNj në politikat dhe praktikatat kombëtare, rajonale dhe lokale për arsimin formal dhe joformal.³ Me rëndësi të veçantë për këtë dokument është pjesa për qasjen, e cila thekson se shtetet duhet 'të sigurojnë qasjen në AQD/ADNj, duke u kushtuar vëmendje të veçantë grupeve të cenuara dhe të marginalizuara'.

Tri parimet e AQD-së janë:

- › të drejtat dhe përgjegjësitë;
- › pjesëmarrja aktive;
- › vlerësimi i diversitetit.

— Në vitin 2007 Këshilli i Evropës ka publikuar një doracak mbi Qeverisjen Demokratike të Shkollave.⁴ Theksi ishte vënë në sigurimin se shkolla është një institucion demokratik dhe jo vetëm një institucion i mirë-menaxhuar, duke theksuar kështu nevojën për të respektuar nevojat dhe interesat e të gjithë aktorëve. Qeverisja demokratike e shkollës ishte diskutuar në 4 Fusha Kryesore:

- › qeverisja, udhëheqja dhe llogaridhënia publike;
- › arsimi i fokusuar në vlera;
- › bashkëpunimi, komunikimi dhe përfshirja: konkurrueshmëria dhe vetëvendosja e shkollës;
- › disiplina e nxënësve.

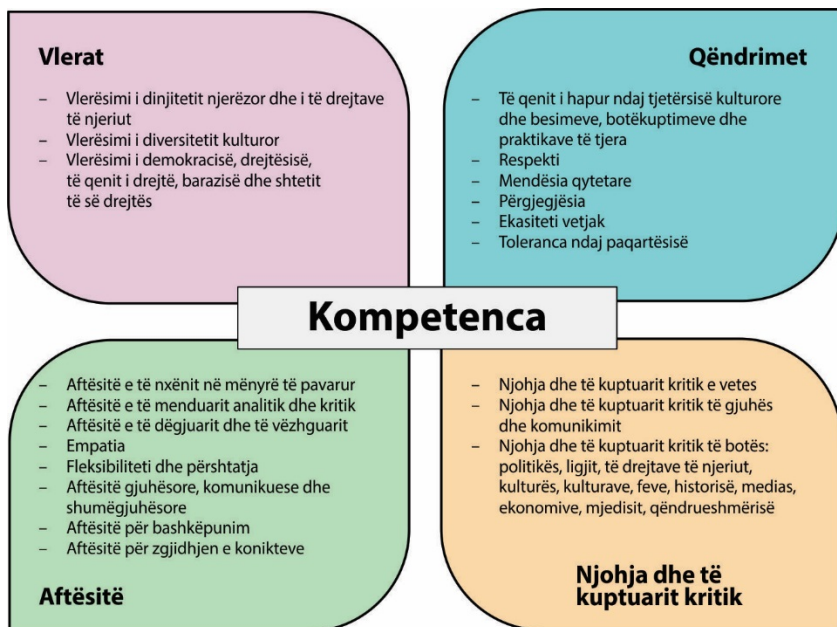
— Për secilën Fushë Kryesore, autorët e doracakut kanë propozuar tregues që tregojnë deri në çfarë mase politikat dhe praktikatat e shkollës përputhen me parimet e AQD-së për të drejtat dhe përgjegjësitë, pjesëmarrjen aktive dhe vlerësimin e diversitetit.

³ Deklarata e Konferencës për të Ardhmen e Arsimit për Qytetari dhe të Drejtat e Njeriut në Evropë (2017), <https://rm.coe.int/declaration-key-actions-and-expected-outcomes-on-education-for-democra/1680734485>.

⁴ E. Bäckman, B. Trafford (2007) Qeverisja Demokratike e Shkollave. Këshilli i Evropës.

— Në vitin 2016, Këshilli i Evropës miratoi Kompetencat për Kulturën Demokratike, bazuar në 'modelin konceptual të kompetencave që qytetarët kërkojnë të marrin pjesë në mënyrë efektive në një kulturë të demokracisë'. Ashtu si shumica e modeleve të kompetencës, kjo përfshin vlerat, qëndrimet, njohuritë dhe aftësitë.⁵

Figura 1: Kompetencat për kulturë demokratike (KiE, 2016)

— Ndryshe nga AQD fillestare dhe standardet e qeverisjes demokratike të shkollave, Kompetencat për Kulturën Demokratike ofrojnë një kornizë për të gjitha grupmoshat, pa fokusim kryesor në shkollën apo kurrikulën formale.

— Gjithashtu në vitin 2016, Këshilli i Evropës publikoi Kornizën e Referimit të Kompetencave për Kulturë Demokratike, e cila ofron një kornizë të re referimi të kompetencave demokratike (Vëll. I) dhe udhëzues në zbatimin e saj (Vëll. III).⁶

⁵ KiE (2016) Kompetencat për Kulturë Demokratike. Të jetuarit së bashku si të barabartë në shoqëri demokratike me kultura të ndryshme.

⁶ KiE (2016) Korniza Referente e Kompetencave për Kulturë Demokratike (3 vëllime).

— Sipas Këshillit të Evropës Korniza e Referimit të Kompetencave për Kulturë Demokratike, kompetencat për qytetari demokratike mbështeten në nivel shkollë nga një qasje gjithëpërfshirëse e shkollës:

Një qasje gjithëpërfshirëse e shkollës ndaj KKD-së siguron që të gjitha aspektet e jetës shkollore - kurrikulat, metodat dhe burimet e mësimdhënies, strukturat dhe proceset e udhëheqjes dhe të vendimmarrjes, politikat dhe kodet e sjelljes, stafi dhe marrëdhëniet ndërmjet stafit dhe nxënësit, aktivitetet jashtëshkollore dhe lidhjet me komunitetin - reflektojnë parimet demokratike dhe të të drejtave të njeriut. Nga ana tjetër, kjo mund të krijojë një mjedis të sigurt mësimi ku këto parime mund të hulumtohen, përjetohen dhe sfidohen edhe në mënyrë paqësore.⁷

— Kjo qasje gjithëpërfshirëse e shkollës mbështetet nga konceptet kyçe të udhëheqjes së shkollës dhe kulturës së shkollës:

- › stili i udhëheqjes i ushqyer nga respektimi i të drejtave të njeriut, parimet demokratike, trajtimi i barabartë, vendimmarrja me pjesëmarrje dhe llogaridhënia e përgjegjshme;
- › pjesëmarrja e të gjithë aktorëve në rishikimin e mjedisit në tërë shkollën dhe kapacitetin e këtij mjedisi për të promovuar qytetarinë demokratike dhe respektimin e të drejtave të njeriut;
- › struktura vendimmarrëse dhe procedura gjithëpërfshirëse dhe pjesëmarrëse, duke përfshirë kompetencat për mësimdhënësit, nxënësit dhe prindërit në vendosjen e agjendave dhe pjesëmarrjen në vendimet e politikave;
- › politikat e shkollës që reflektojnë vlerat dhe parimet e qytetarisë demokratike dhe të drejtave të njeriut;
- › rregullat funksionale në shkolla që garantojnë trajtim të barabartë dhe qasje të barabartë për të gjithë nxënësit, mësimdhënësit dhe anëtarët tjerë të stafit pavarësisht etnitetit, identitetit kulturor, stilit të jetesës apo besimeve të tyre;
- › pjesëmarrja e nxënësve.⁸

— Disa aspekte të qasjes gjithëpërfshirëse të shkollës sipas doracakut të Kornizës Referente janë të lidhura ngushtë me doracakun mbi Qeverisjen Demokratike të Shkollave. P.sh. parimi i stilit të udhëheqjes i ushqyer me respektimin e të drejtave të njeriut, trajtimi i barabartë dhe vendimmarrja me pjesëmarrje është e lidhur ngushtë me të kuptuarit e udhëheqjes në qeverisjen demokratike të shkollave (shih kutinë 1.1 më poshtë).

⁷ Po aty., 91.

⁸Këshilli i Evropës (2016) Korniza Referente e Kompetencave për Kulturë Demokratike. Vëllimi 3 Udhëzues për zbatim, 93-94 (Udhëheqja dhe kultura e shkollës).

Kutia 1.1 Shembull: udhëheqja në kontekstin e qeverisjes së shkollës demokratike

Fusha kryesore 1 (Qeverisja, udhëheqja dhe llogaridhënia publike)

1. Të drejtat dhe përgjegjësitë

- udhëheqësia e shkollës është përgjegjëse ndaj autoriteteve më të larta, por njeh dhe mbron detyrën primare ndaj akterëve;
- udhëheqësia ndanë kompetencat me akterët;
- menaxhimi dhe rutinat ditore i njohin të drejtat e atyre që preken nga vendimet; ekzekutimi i vendimeve respekton dimensionet etike dhe dinjitetin njerëzor.

2. Pjesëmarrja aktive

- Udhëheqësia njeh dhe promovon pronësinë dhe përgjegjësinë e përbashkët të të gjithë akterëve.

3. Të vlerësuarit e diversitetit

- Udhëheqësia vlerëson dhe promovon diversitetin.

— Ndoshta më e rëndësishmja për pjesën e përgjithshme të këtij dokumenti është lidhja mes kurrikulës, praktikave të mësimdhënësve, kulturës shkollore si dhe qeverisjes shkollore të gjurmohet mirë si në manualin e Këshillit të Evropës për Qeverisjen Demokratike të Shkollave edhe në Kornizën më të fundit të Referencës mbi Kompetencat për Kulturën Demokratike. I pari përshkruan një udhëtim progresiv të shkollës nga një shkollë autoritare, monokulturore, etnike e njëanshme dhe jodemokratike drejt një shkolle me të vërtetë demokratike dhe gjithëpërfshirëse. Kjo e fundit thekson rolin e kulturës shkollore dhe transformimin e saj nëpërmjet zhvillimit organizativ të shkollës.

— Një shembull i qasjes progresive për zhvillimin e shkollës nga manuali i Qeverisjes Demokratike të Shkollave mund të shihet në Kutinë 1.2 më poshtë.

Kutia 1.2:Shembull: Fazat e arsimit të fokusuar në vlera.⁹

Fazat e arsimit të fokusuar në vlera

Faza 1: Transferimi i diturisë është qëllimi i arsimit. Rendi dhe stabiliteti janë vlera të rëndësishme, shoqëria homogjene është e dëshirueshme. Kurrikula dhe lënda vendosen në hollësi nga shteti. Kurrikula ka si synim përshtatshmërinë. Tekstet shkollore mbajnë pikëpamjet e shumicës/dominuesve si norma dhe vlerat e pakicave si devijime. Vajzat nuk inkurajohen të ndjekin lëndët tradicionale ‘mashkullore’.

Faza 2: Një hapje e caktuar ndaj vlerave demokratike dhe të drejtave të nxënësve shprehet në dokumente zyrtare. Mësimdhënësit zgjedhin se çfarë dhe si të japin mësim, por nganjëherë nxënësve u jepet një liri zgjedhjeje, qëllimi kryesor i së cilës është që t'i mbajnë ata duke punuar të lumtur. Është e rëndësishme të nivelizohen dallimet kulturore ose të tjera sa më shumë që të jetë e mundur. Një sfond i ndryshëm kulturor shihet si hendikep që mund të kurohet. Qëllimi i masave të marra është përshtatja me shumicën, jo përfshirja.

Faza 3: Vlerat e AQD/DNJ shprehen në kurrikulë si themelet e arsimit. Mësimdhënësit inkurajohen të përfshijnë nxënësit në procesin e mësimdhënies. Ekziston hapësirë për zgjedhje individuale. Demokracia nuk studiohet si një lëndë e izoluar, por praktikohet në shumë situata të ndryshme. Mendimi kritik dhe analitik janë kompetenca të rëndësishme dhe mund të mësohen në shumë tema. Kurrikula është e përshtatshme për të gjithë nxënësit. Librat e anshëm shkollor nuk lejohen. Arritjet dhe vetitë unike kulturore të minoriteteve identifikohen dhe shënohen.

Faza 4: Vlerat e AQD/DNJ shprehen jo vetë në kurrikulën e shtypur, por si element themelor dhe qendror i veprimit të jetës shkollore. Procedurat e mësimdhënies vlerësohen sistematikisht nga nxënësit. Nxënësit po ashtu vlerësojnë punën e tyre. Udhëheqësit e shkollave tregojnë në veprim dhe fjalë një qëndrim të respektueshëm dhe të hapur ndaj diversitetit. Çdo shenjë e tendencave të padrejta ose ndryshe joetike merret seriozisht. Kur tekstet e paanshme nuk janë në dispozicion, shkolla zhvillon materialet e veta.

⁹ E. Bäckman, B. Trafford (2007) Qeverisja Demokratike e Shkollave, 24-26.

— Vendosija e pragut tejet të lartë në kriteret e Fazës 4, ky udhëzues mund të jetë i dobishëm për të vlerësuar aspektet e mëposhtme të politikës shkollore dhe politikës kombëtare për arsim:

1. Kurrikula dhe librat.
2. Mësimdhënia dhe mësimnxënia
3. Politikat e shkollës lidhur me minoritetet.
4. Politikat e shkollës lidhur me diversitetin dhe përfshirjen.

— Një ndryshim drejt kulturës së shkollës demokratike duhet të synojë kalimin nga fazat 1 dhe 2 në fazat 3 dhe 4, gjë që nënkupton dallime të konsiderueshme në të katër fushat e mësipërme.

— Politikat më të reja të KiE-së, të tilla si Korniza e Referencës për Kompetencat për Kulturën Demokratike, bëjnë një moment për të kujtuar se për derisa kompetencat demokratike të qytetarëve janë vendimtare, ato nuk janë të mjaftueshme - dhe demokracia e qëndrueshme nuk është e mundur pa institucionet dhe politikat demokratike. Prandaj, të mësuarit organizativ duhet të jetë në bazë të zhvillimit të shkollës, dhe politikat dhe praktikat e shkollave demokratike janë vendimtare. Qasja më e re e KiE për zhvillimin organizativ të shkollave është gjithashtu e informuar nga hulumtimet akademike mbi ndikimin e vetëdijshëm dhe të pavetëdijshëm të kulturës së shkollës në arritjen e nxënësve dhe mirëqenien e tyre.

— Për të përmbledhur, standardet kryesore nga Këshilli i Evropës për promovimin e kulturës demokratike të shkollës, mirëkuptimin ndëretnik dhe respektin në kontekstin e arsimit përfshijnë:

- › Arsimi për Qytetari Demokratike/ të Drejtat e Njeriut (fillimisht kryesisht lidhur me kurrikulën, por më vonë u zhvillua në të gjitha fushat e politikës arsimore);
- › Korniza e Referimit për Kompetencë të Kulturës Demokratike (duke përfshirë qasje që përfshijnë tërë shkollën dhe theksin në kulturën shkollore);
- › Qeverisja Demokratike e Shkollës (shenjëstrimi i transformimit të kulturës së shkollës dhe qeverisjes).

— Për qëllimet e kësaj sinteze të politikave, do të merren kriteret e përcaktuara në Kornizën e Referencës (seksioni mbi qeverisjen e shkollës dhe kulturën shkollore) si dhe disa udhëzime nga manuali i Qeverisjes Demokratike të Shkollave si bazë.

1.2. Zbatimi i standardeve demokratike të kulturës shkollore: çfarë dimë?

— Vlerësimet e rrepta mbi zbatimin e politikave demokratike të shkollave në Ballkanin Perëndimor janë të pakta. Ndonjëherë raportet e projektit nuk përmbajnë as edhe një skicë të detajuar të veprimeve të ndërmarra në shkolla apo në nivel kombëtar/lokal, e lëre më shumë rezultate të matshme.

— Disa studime dhe artikuj akademikë ndërmjet viteve 2000 dhe tani kanë kontribuar në debatin rreth arsimit demokratik dhe arsimit për të jetuar me diversitetin në rajonin e Ballkanit Perëndimor, duke i bërë këto pika të rëndësishme në kontekstin e këtij dokumenti:

- › Arsimi demokratik dhe arsimi multikulturor në Evropën Juglindore mund të funksionojnë vetëm nëpërmjet fuqizimit të nxënësve, "duke u dhënë nxënësve një ndjenjë se ata mund të bëjnë një ndryshim".¹⁰
- › Udhëheqësit e shkollave duhet të trajtohen si akterë të rëndësishëm në ndërtimin e shoqërisë demokratike dhe kapaciteti i tyre për të luajtur këtë rol duhet të rritet.¹¹
- › Në zonat pas konfliktit, ku komunitetet e ndryshme mbajnë shkolla të veçanta dhe ndërmerren pak veprime të përbashkëta, përkrahja për projektet shkollore të komunitetit ka si synim të hapur mirëkuptimin ndëretnik dhe pjesëmarrjen e grupeve të ndryshme në aktivitete e përbashkëta duhet të inkurajohet.¹²
- › Ndërtimi i kapaciteteve dhe trajnimi i stafit duhet të përfshijë theksin në praktikën gjithëpërfshirëse dhe të synojë të transformojë diskursin e shkollës në mënyrë që të përmirësojë vlerat dhe qasjet gjithëpërfshirëse. Aspekti i përfshirjes sociale (përfshirja dhe mbështetja e nxënësve nga shtresa e brishtë socio-ekonomike si anëtarë të barabartë të komunitetit të shkollës) duhet të jetë më i theksuar.¹³

¹⁰ T. Mavrikos-Adamou (2003), Arsimi Multikulturor dhe Avancimi Demokratik <https://eric.ed.gov/?id=ED482439>

¹¹ J. Tim Goddard, (2004) "Roli i udhëheqësve të shkollave në vendosjen e parimeve demokratike në një shoqëri pas konfliktit", Journal of Educational Administration, Vëll. 42 Botimi: 6

¹² A. Korbar, M. Golubeva (2013) Të jetojmë së bashku, mësojmë së bashku. Rrjeti i Qendrave të Politikave të Arsimit dhe Forumi për Lirinë e Arsimit, Kroaci. <file:///C:/Users/User/Downloads/05-Living-together-learning-together.pdf>

¹³ M. Golubeva (2014) Raport Sintezë. Mbështetja Rajonale për Arsim Gjithëpërfshirës, KiE. <https://pjp-eu.coe.int/documents/1473702/8306757/Synthesis+Report+by+Maria+Golubeva+FINAL.pdf/995ea6fb-c145-4d6c-9402-d874146dc3e2>

— Këto ide dhe rekomandime vlen të merren parasysh kur analizohen ndërhyrjet e dëshirueshme për nxitjen e kulturës demokratike të shkollës dhe për qasjen gjithëpërfshirëse të diversitetit në shkollat e Kosovës.

Pjesa e II

2. Politikat dhe praktikat në Kosovë që promovojnë qëllimet e shkollës gjithëpërfshirëse dhe demokratike dhe të politikave që nuk e bëjnë

— Ka të paktën 4 fusha të politikave kombëtare që duhet të merren parasysh për të kuptuar se ku qëndron Kosova aktualisht në kuptimin e vlerave, politikave dhe praktikave demokratike në arsimin shkollor:

- › Mbrojtja e të drejtave të fëmijëve, gjithëpërfshirja dhe mosdiskriminimi;
- › Prania e vlerave demokratike dhe qëllimeve të AQD/ADNJ në kurrikulë;
- › Prania e arsimit gjithëpërfshirës dhe kriteret/kërkesat e shkollës demokratike në politikave të mesimdhënësve;
- › Prania e arsimit gjithëpërfshirës dhe kriteret e shkollës demokratike në zhvillimin e shkollës dhe politikave të shkollës në sigurimin e cilësisë.

2.1 Mbrojtja e të drejtave të fëmijëve, gjithëpërfshirja dhe mosdiskriminimi

— Kosova nuk ka ligj për të drejtat e fëmijëve.¹⁴ Disa grupe në popullësi shpesh përjetojnë forma të ndryshme të përjashtimit social - p.sh. në një studim të kohëve të fundit rreth 16% e prindërve romë, ashkalinjë dhe egjiptianë u përgjigjën se fëmijët e tyre nuk shkojnë në shkollë. Shumica përmendin varfërinë dhe shëndetin si arsye kryesore që fëmijët e tyre nuk vijnë në shkollë¹⁵, dhe më shumë se 10% e fëmijëve të anketuar romë, ashkalinjë dhe egjiptianë thanë se ishin të diskriminuar në shkollë ose nga bashkëmoshatarët e tyre.¹⁶ Kjo sugjeron që në shumë raste shkollat nuk ofrojnë përfshirje sociale për ata që janë në nevojë.

— Plani Strategjik i Arsimit i miratuar nga Qeveria në vitin 2016 përfshinë *Objektivin Strategjik/OS 1: Pjesëmarrja dhe përfshirja që rritë pjesëmarrjen dhe ofrimin e mundësive të barabarta për zhvillimin, trajnimin dhe arsimimin e çdo individi në arsimin parauniversitar.*¹⁷

¹⁴ Save the Children (2015) Një studim lidhur me të drejtat e fëmijëve romë, ashkalinjë dhe egjiptianë, 41.

¹⁵ Po aty., 44.

¹⁶ Po aty., 60.

¹⁷ Plani Strategjik i Arsimit në Republikën e Kosovës 2017-2021

— Plani i Veprimit i bashkëngjitur kësaj strategjie ka përcaktuar objektivat për përfshirjen e fëmijëve me nevoja të veçanta në arsimin fillor dhe të mesëm, si dhe për përfshirjen e fëmijëve romë, ashkalinjë dhe egjiptianë në arsimin fillor dhe të mesëm.¹⁸ Masat që mbështesin këto objektiva përfshijnë, ndër të tjera, trajnimin e stafit mësime mbështetës mbi arsimin gjithëpërfshirës, futjen e rregulloreve për komunat që mbështesin përfshirjen dhe aktivitetet për ngritjen e vetëdijes për komunitetet minoritare (rome).

— Raporti i monitorimit të vitit 2017 përmend se instrumentet për vlerësimin e nevojave pedagogjike të fëmijëve me nevoja të veçanta janë hartuar dhe janë duke u pilotuar në vitin 2017-2018. Zbatimi i këtyre instrumenteve në të gjitha shkollat pritet të fillojë në vitin 2018/19.¹⁹ Sipas raportit të monitorimit, shumica e fëmijëve me nevoja të veçanta në Kosovë tanimë janë duke u arsimuar në klasa të rregullta.²⁰ Të dhënat për pjesëmarrjen e fëmijëve romë, egjiptianë dhe ashkalinjë në arsim nuk janë të mjaftueshme dhe e bëjnë të pamundur vlerësimin e progresit të pjesëmarrjes së këtyre grupeve në sistemin arsimor.²¹

— Plani i Veprimit po ashtu përfshinë Rezultatit 1.8. Mekanizma dhe politika efektive për të promovuar diversitetin përmes një arsimi të integruar. Ky rezultat politike pritet të arrihet përmes:

- › një strategji për promovimin e dialogut ndëretnik dhe kontaktit ndërmjet komuniteteve,
- › rishikimit të ofrimit të mësimi të gjuhës dhe mbështetjen e mësimdhënies së gjuhës shqipe si gjuhë e dytë,
- › zhvillimit të moduleve specifike të arsimit për komunitetin për minoritete, dhe
- › zhvillimit të një politike për atë se si të mësohet diversiteti dhe të drejtat e njeriut dhe komunitetit dhe për të gjithë nxënësit.²²

— Siç shihet nga lista e mësipërme e masave, përfshirja dhe diversiteti kryesisht trajtohen përmes paradigmeve të arsimit gjithëpërfshirës (të perceptuara në aspektin e arsimit të nxënësve me Nevoja të Veçanta dhe Romëve) dhe të arsimit dhe edukimit të pakicave në lidhje me diversitetin. Aspektet e tjera të përfshirjes (p.sh. bazuar në statusin socio-ekonomik) dhe aspektet e qytetarisë demokratike dhe roli i saj në trajtimin e diversitetit nuk mbulohen drejtpërdrejtë. Këto mangësi duhet të adresohen nga masat e ardhshme, duke njohur rolin e kulturës së

¹⁸ Plani i Veprimit i Planit Strategjik të Arsimit në Republikën e Kosovës (2016), 2, Indikatorët për matjen e arritjes së objektivit.

¹⁹ KEEN (2018) Zbatimi i Planit Strategjik të Arsimit të Kosovës në vitin 2017, 31.

²⁰ Po aty.

²¹ Po aty., 32.

²² Plani i Veprimit i Planit Strategjik të Arsimit në Republikën e Kosovës (2016), 9.

shkollës demokratike në përfshirje, duke jetuar me diversitet dhe duke promovuar të drejtat e njeriut.

2.2 Prania e vlerave demokratike dhe qëllimeve të AQD/ADNJ në kurrikulë

— Korniza e re Kurrikulare për Arsimin Parauniversitar²³, miratuar në vitin 2016, i vë theks më pak mirëkuptimit ndërkulturor dhe jetesës me të tjerët, krahasuar me Kornizën Kurrikulare 2011.

— Kurrikula e vitit 2011 theksonte se "Për Kosovën, si një shoqëri multietnike, "Të mësuarit për të jetuar së bashku" është një sfidë dhe prioritet, duke pasur parasysh procesin e integritit drejt Bashkimit Evropian në të cilin synon të luajë një rol aktiv. Kjo nënkupton promovimin e vlerave dhe praktikave që lidhen me përfshirjen, vizionin ndërkulturor, qytetarinë demokratike dhe të drejtat e njeriut në kontekstin e jetës publike, profesionale dhe private.²⁴"

— Megjithatë kompetenca qytetare ende është një prej Kompetencave Thelbësore në kurrikulën e re. Ajo përfshin:

- › Kompetencat për marrëdhënie ndërpersonale, ndërkurrikulare dhe sociale
- › Të kuptuarit dhe respektimin e diversitetit mes njerëzve
- › Ushtrimin e tolerancës dhe respektit për të tjerët
- › Marrjen e përgjegjësisë për çështjet e interesit të përgjithshëm publik, dhe përgjegjësinë dhe pjesëmarrjen qytetare
- › Mbështetjen dhe ndërmarrjen e ndryshimeve të dobishme në jetën private, për të gjithë shoqërinë dhe për mjedisin:

— Korniza e re kurrikulare po ashtu jep rezultatet e mësimnxënies të hollësishme për secilën Kompetencë Bërthamë. Përcaktimi i Rezultateve Mësimore për Kompetencat Qytetare, duke përfshirë theksin në vlerësimin e diversitetit, respektimin e të drejtave të të tjerëve, pjesëmarrjen në mënyrë demokratike në jetën publike dhe në marrjen e vendimeve në të gjitha nivelet dhe promovimin e të drejtave të njeriut dhe mosdiskriminimit.²⁵

— Sipas dokumentit të kurrikulës për arsimin e mesëm të ulët nga viti 2012, kompetenca qytetare kuptohet më së shumti në aspektin e respektimit të rregullave ose duke negociuar rregullat, si dhe duke treguar dhembshurinë për viktimat e diskriminimit dhe me pjesëmarrje në aktivitete që promovojnë

²³ Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë (2016) Korniza Kurrikulare për Arsimin Parauniversitar në Republikën e Kosovës.

²⁴ Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë (2011) Korniza Kurrikulare për Arsimin Parauniversitar në Republikën e Kosovës, 10.

²⁵ Korniza Kurrikulare 2016, 24.

tolerancën dhe diversitetin.²⁶ Ekziston një theks në pjesëmarrje aktive (po ashtu në kompetencë “Kompetencat për jetën, punën dhe mjedisin “Kontribuues produktiv”), më shumë në përgjegjësi dhe më pak në të drejta. Vlerësimi i diversitetit njihet si pjesë e rëndësishme e kompetencës dhe një qytetar kompetent i Kosovës pritet të “luftojë paragjykimet dhe diskriminimin, të luftojë varfërinë dhe marginalizimin, të promovojë barazinë gjinore’.

— Dëshmitë e fundit sugjerojnë se tekstet shkollore të nivelit të mesëm në Kosovë përdorin stereotipet diskriminuese të gjuhës dhe stereotipet gjinore.²⁷ Kjo çështje duhet të adresohet pa vonesë, dhe masat adekuate për përmirësimin e situatës duhet të shtohen në Planin e Veprimit.

2.3 Prania e arsimit gjithëpërfshirës dhe kriteret/kërkesat e shkollës demokratike në politikat e mësimdhënësve

— Korniza për Standardet për Praktikën Profesionale të Mësimdhënësve në Kosovë përshkruan kompetencat themelore në kuptim të njohurive, shkathtësive dhe qëndrimeve për mësimdhënësit. Ky standard përfshin si qëndrime dhe vlera kyçe pikat në vijim:

- › Konsiderimin e vetes si kontribuues i ndryshimit;
- › Të përkrahen, respektohen dhe praktikohen parimet demokratike dhe të drejtat e njeriut.²⁸

— Gjithashtu aftësitë që një mësimdhënës pritet të posedojë sipas Standardit përfshijnë disa aftësi kyçe të domosdoshme për transformimin e kulturës së shkollës drejt të qenit më demokratike dhe plotësisht përfshirëse, p.sh.:

- › Të krijohet dhe të përdoret një repertoar i gjerë i aftësive profesionale si bazë e qëndrueshme për një stil krijues individual i mësimdhënies;
- › Të ushtrohet udhëheqja me kompetencë të plotë në klasë.²⁹
- › Megjithatë, arsimimi dhe trajnimi i mësimdhënësve nuk ofron bazë të mjaftueshme për mësimdhënësit që të jenë në gjendje t'i ushtrojnë këto kompetenca në masë të gjerë. Trajnimi fillestar i mësimdhënësve në

²⁶ Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë (2012) Kurrikula Bërthamë për Arsimin e Mesëm të Ulët. <https://masht.rks-gov.net/uploads/2015/10/ang-working-2-masht.pdf>

²⁷ Iniciativa e të Rinjve për të Drejtat e Njeriut (2018) Gjuha Diskriminuese në Librat Shkollor. Një Analizë e Teksteve Shkollore të Nivelit të Arsimit të Mesëm të Lartë në Kosovë. http://yih-ks.org/wp-content/uploads/2017/12/YIHR-KS_Discriminatory-language-in-school-textbooks.pdf

²⁸ M. Anastoska-Jankulovska (2013) Arsimimi i Mësimdhënësve dhe Trajnimi në Ballkanin Perëndimor. Raporti për Kosovën. Komisioni Evropian, 18.

²⁹ Po aty.

Kosovë, si rregull, nuk i pajisë mësimdhënësit me aftësi praktike për të qenë forca shtytëse e një kurrikule konstruktiviste shoqërore. Kohët e fundit, aspektet teorike ende kanë tendencën të dominojnë planin fillestar të trajnimit të mësimdhënësve për mësimdhënësit e shkollave të mesme, ndërsa qasjet pedagogjike dhe metodologjitet e mësimdhënies dhe praktika shkollore përbënin vetëm rreth 2-4% të kohës së tyre të studimit.³⁰ Kjo paraqet problem kur mendojmë për kulturën demokratike të shkollës në lidhje me Fazat e përshkruara në Pjesën I të këtij dokumenti - në një shkollë demokratike (Fazat 3 dhe 4), mësimdhënësit inkurajohen të përfshijnë nxënësit në procesin mësimor dhe shkolla duhet të jetë në gjendje të zhvillojë materialet e veta mësimore për tema për të cilat tekstet e paanshme kualitative nuk janë në dispozicion. Një qasje e tillë kërkon nga mësimdhënësit të cilët janë të sigurt në hartuesit e programit të tyre dhe metodologjet e prirë.

2.4 Prania e arsimit gjithëpërfshirës dhe kriteret e shkollës demokratike në zhvillim dhe politikat e sigurimit të cilësisë

— Në Kosovë, autoritetet lokale janë përgjegjëse për hartimin dhe zbatimin e planeve komunale të zhvillimit të arsimit. Disa nga këto përfshijnë masat që lidhen me qëllimet e arsimit gjithëpërfshirës dhe masat që synojnë të përmirësojnë angazhimin dhe pjesëmarrjen e prindërve (p.sh. në Planin e Zhvillimit të Arsimit të Prishtinës, është parashikuar përfshirja aktive e prindërve në kurrikulë). Sidoqoftë, shumica e aktiviteteve që angazhojnë prindërit dhe komunitetet janë përshtatur si "informacione dhe konsultime", jo si planifikim i përbashkët dhe angazhim në përcaktimin e qëllimeve të përbashkëta dhe punën drejt tyre.³¹ Nga ana pozitive, planet e zhvillimit të arsimit parashohin një sërë aktiviteteve për gjithëpërfshirjen, mjedisin miqësor të të mësuarit dhe luftën kundër dhunës dhe ngacmimit. Nga ana negative, të gjitha masat janë përshkruar si inpute, shpesh pa ndonjë tregues për matjen e rezultateve.

— Dokumentet që përcaktojnë parametrat e cilësisë së shkollës në Kosovë përfshijnë:

- › Kornizën për sigurimin e cilësisë së performancës së shkollës në Kosovë;
- › Strategjinë për sigurimin e cilësisë për arsimin parauniversitar në Kosovë;
- › Doracaku për sigurimin e cilësisë;

³⁰ A. Duda, M. Golubeva, T. Clifford-Amos (2013) Arsimit dhe Trajnimi i Mësimdhënësve në Ballkanin Perëndimor. Raport Sintezë. Komisioni Evropian, 34.

³¹ Shih p.sh. Komuna e Prishtinës (2017) Plani i Zhvillimit të Arsimit 2018-2022, Rezultati 5.2. Shkollat në Prishtinë janë të hapura për familjet, komunitetin dhe tendencat më të fundit në arsim dhe në shoqëri.

› Udhëzimet për vlerësim të brendshëm (vetë-vlerësimi) të shkollave.

■ Në të gjitha këto dokumente, përfshirja është e nevojshme si pjesë e politikës shkollore, megjithatë, diskriminimi ose mosdiskriminimi nuk përmenden drejtpërdrejt. Nuk ka kërkesa për politikat ose masa kundër diskriminimit për të parandaluar diskriminimin në nivel shkolle. Sidoqoftë, përfaqësimi i interesave të të gjithë nxënësve është i domosdoshëm. Gjithëpërfshirja sociale është një temë transversale në të pesë fushat e vetë-vlerësimit të shkollave.³²

■ Duhet të bëhen më shumë hulumtime në vend për të përcaktuar nëse proceset demokratike si pjesëmarrja e nxënësve në vlerësimin e punës së mësimdhënësve dhe në zhvillimin e politikave shkollore janë pjesë e realitetit aktual në shkolla.

³² Burimi: Zyra e Këshillit të Evropës, Prishtinë.

Pjesa e III

3. Shembuj të praktikave të mira të AQD-së dhe mbështetje për diversitetin dhe arsimin gjithëpërfshirës të pilotuar në shkollat e Kosovës në kuadër të projektit “Nxitja e kulturës demokratike dhe e diversitetit në shkolla”

— Kjo pjesë identifikon praktikat e mira të kulturës demokratike të shkollës, arsimimin për qytetarinë demokratike dhe mbështetjen për diversitetin dhe arsimin gjithëpërfshirës nga 20 shkolla pilote që morën pjesë në projektin e Bashkimit Evropian / Këshillit të Evropës (duke përfshirë mësimmshënësit dhe drejtorët e shkollave, si dhe nxënësit).

Qëllimet kryesore të projektit ishin që të zgjerohen kompetencat profesionale të ekipeve të mësimmshënësve për t'u angazhuar në proceset e zhvillimit të shkollës. Këto qëllime kryesore mund të përkufizohen si në vijim:

- › Avancimi i dijes dhe të kuptuarit të proceseve të përmirësimit të shkollës;
- › Mbështetja e shkollave në përfshirjen aktive në proceset e zhvillimit të shkollave që kanë për qëllim ndërtimin e një kulture shkollore demokratike dhe gjithëpërfshirëse;
- › Ngritja e vetëdijes së mësimmshënësve për rolin dhe përgjegjësinë e tyre për zhvillimin e të gjithë nxënësve të tyre, si dhe mbi rëndësinë e trajtimit të çështjeve si diskriminimi, përfshirja sociale dhe mirëkuptimi ndërkulturor;
- › Aplikimi i metodologjive dhe burimeve, me një bazë teorike të shëndoshë dhe duke u mbështetur në përvojën e Këshillit të Evropës në këtë fushë, që mund të jetë praktike për aktivitetet që do të organizohen në klasë dhe në shkollë dhe bazohen në një qasje gjithëpërfshirëse të shkollës për zhvillimin e shkollës;
- › Përgjigja në mënyrë konstruktive ndaj diversitetit në klasat e tyre dhe në krijimin e vendosjes së duhur në klasa për nevojat e ndryshme të nxënësve të tyre;
- › Angazhimi në shkëmbimin e përvojave me bashkëmohatarët;
- › Bashkëpunimi me konsulentët e shkollës.

— Kjo pjesë ofron një analizë të një sërë praktikash të mira të zbatuara nga ekipet e shkollave pilote për promovimin e kulturës demokratike në shkollat e tyre.

3.1 Konteksti

— Shkollat e vizituara në Kosovë u shërbejnë komuniteteve të ndryshme dhe nxënësit e tyre janë nga rrethe të ndryshme shoqërore dhe etnike. Shumë nga shkollat kanë edhe nxënës me nevoja të veçanta arsimore (NVA).

— Sa i përket diversitetit etnik, veçoritë e mëposhtme janë të rëndësishme në kontekstin e këtij projekti:

- › Në disa shkolla, sipas ekipeve të shkollës, nxënësit romë, ashkalinjë dhe egjiptianë kanë rezultate të ulëta arsimore. Ky është një pasqyrim i sfidave më të mëdha me të cilat përballen këto pakica në të gjithë rajonin.
- › Në një nga shkollat, nxënësit shqiptarë, boshnjakë dhe turq në Prizren mësojnë në klasa të veçanta në gjuhën e tyre amtare;
- › Njëra nga shkollat u shërben nxënësve të komunitetit turk dhe shqiptar në Prizren.

— Sa i përket gjendjes së nxënësve me NVA, në shumicën e shkollave ata janë të integruar në klasat e zakonshme, me ose pa asistentë.

— Disa shkolla u shërbejnë bashkësive më të varfra urbane dhe rurale dhe qasja e tyre në pajisjet themelore dhe fondet për rinovimin dhe mirëmbajtjen e ndërtesave shkollore është jashtëzakonisht e kufizuar. Komunitat nuk sigurojnë domosdoshmërisht mbështetje të rregullt edhe për nevojat themelore dhe pasi prokurimi i të gjitha furnizimeve dhe pajisjeve të nevojshme është i centralizuar përmes komunës, shkollat zakonisht nuk kanë kontroll të buxhetit të tyre për burime të tilla. Kjo krijon kufizime materiale për krijimin e një atmosfere të sigurt dhe psikologjiksht mikpritëse në shkolla.

3.2 Praktikë e mira dhe qasjet e reja të pilotuara nga shkollat e Kosovës

— Praktikë e mira janë përzgjedhur nga ndërhyrjet e zbatuara nga shkollat pilot në bazë të kritereve që lidhen me kuptimin e AQD-së lidhur me kulturën e shkollës demokratike dhe Kornizën e Referencës së Kompetencave për Kulturën Demokratike.

— Kultura e shkollës demokratike bazohet në parimet e mëposhtme, dhe nuk bje ndesh hapur me ndonjërin prej tyre:

- › të drejtat dhe përgjegjësitë (demokratike);
- › pjesëmarrja aktive;
- › vlerësimi i diversitetit.

Kultura e shkollës demokratike dhe qeverisja përfshijnë:

- › Udhëheqësi demokratike të shkollës;
- › pjesëmarrjen e të gjithë akterëve në rishikimin e mjedisit të shkollës në përgjithësi;
- › vendimmarrje me pjesëmarrje;
- › politikat e shkollës që reflektojnë vlerat dhe parimet e qytetarisë demokratike dhe të drejtave të njeriut;
- › rregullat funksionale në shkollë që garantojnë trajtim të barabartë dhe qasje të barabartë për të gjithë nxënësit;
- › pjesëmarrje të nxënësve.

— Kjo listë e përshkrimit të shkurtër të praktikave të mira mund të përdoret për informim nga shkollat në Kosovë dhe nga politikë-bërësit për qëllime të promovimit të kulturës demokratike të shkollës, angazhimit pozitiv me diversitetin dhe pjesëmarrjen e nxënësve.

3.2.1 Praktikrat e mira që lidhen me qasjet pedagogjike dhe kurrikulën

— **Mësimdhënia dhe mësimnxënia me bashkëmoshtarë:** - në veçanti kur kjo përfshinë mbikqyrje profesionale nga një mësimdhënës apo psikolog i shkollës dhe qëllimet e aktivitetit përfshijnë një etikë të barazisë, të ndihmës reciproke dhe përpjekje për të kapërcyer disavantazhet për të gjithë nxënësit, veçanërisht ata që hasin në vështirësi. Në këtë mënyrë mbështeten të drejtat e fëmijëve për arsim cilësor dhe përmirësohen kompetencat e qytetarisë demokratikë të nxënësve nëpërmjet pjesëmarrjes.

— Mësimnxënia në mes të bashkëmoshatarëve për nxënësit është një mënyrë për të përmirësuar solidaritetin dhe respektin e ndërsjellë midis nxënësve, si dhe zotimin e tyre ndaj barazisë dhe ndjenjën e përgjegjësisë për të tjerët.

- › Në një nga shkollat në Prishtinë, nxënësit e klasave 8 dhe 9 kanë krijuar grupin e ashtuquajtur "Fëmija i lumtur" për të punuar me nxënësit e klasave 3-5, duke i ndihmuar ata që të trajtojnë vështirësitë në mësim dhe çështje të tjera problematike që hasin në shkollë. Grupi ndihmon të gjithë nxënësit me NVA. Plani i veprimit për këtë grup është zhvilluar nga nxënësit më të mëdhenj me mbikëqyrjen e psikologut të shkollës. Fokusi i tij është më i gjerë sesa vetëm ndihma në mësim - p.sh. inkurajon aftësitë sociale të nxënësve më të vegjël, një aktivitet që zgjerohet më tej nëpërmjet ushtrimit të "Formulës Magjike" të mbikëqyruar nga mësimdhënësit, i cili inkurajon nxënësit më të rinjë të përdorin formula të sjellshme në jetën e përditshme dhe të jenë miqësor. Si nxënësit, edhe mësimdhënësit thonë se këto aktivitete i bëjnë nxënësit të ndihen më rehat në shkollë, si dhe ndihmojnë në përmirësimin e të mësuarit të tyre.

— **Të mësuarit me bashkëmoshatarë për të drejtat e fëmijëve** - ishte një formë tjetër e të nxënësve nga bashkëmoshatarët e praktikuar në disa shkolla - me nxënësit që kishin detyrën për të studiuar burimet për të drejtat e fëmijëve dhe pastaj mbajtjen e orëve mësimore me bashkëmoshatarët e tyre. Shumica e shkollave ndjenin dëshirën për të plotësuar këtë ushtrim me një përbërës për përgjegjësitë e fëmijëve (kryesisht të shikuara nga perspektiva e përputhjes së sjelljes me rregullat e shkollës).

— **Mësimnxënia me përvoja.** Rritja e vetëdijes së nxënësve për diversitetin shoqëror dhe nevojën për të jetuar me të tjerët dhe për të parandaluar diskriminimin, mund të mësohet me sukses përmes mësimit të përvojave të tilla si loja me role.

— Disa shkolla nuk kanë shumëllojshmëri etnike në klasë dhe nuk kanë nxënës me NVA (ose kanë pak), kështu që përvoja e drejtpërdrejtë e nxënësve për të jetuar me respektimin e njerëzve nga pakicat dhe njerëzit me aftësi të kufizuara është e kufizuar. Në disa raste, shkolla të tilla zgjedhën t'u mësonin nxënësve të tyre për të jetuar në diversitet dhe duke respektuar ata që duken ndryshe përmes të mësuarit në bazë të përvojave, sidomos duke luajtur role. Përjetimi i përjashtimit (p.sh. përmes lojës së roleve) është ajo që disa manualë të KIE-së rekomandojnë (p.sh. Manuali Compasito për arsimimin për të drejtat e njeriut për

fëmijët³³). Ekipet e shkollave kishin reagime pozitive ndaj ushtrimeve të tilla. Kësisoj, një mësimgdhënës nga shkolla fillore në Mitrovicë ka thënë:

"Nxënësit tanë të klasave 4 dhe 5 aktronin sikur njëri ishte shqiptar dhe një tjetër ishte serb. Në fillim, ne mund të ndjenim se ata vepruan sikur ndjenin zemërim ndaj njëritjetrit. Por pastaj ata ndërvepruan, u bënë më të afërt dhe luajtën së bashku."

— Është e rëndësishme që të jetë një mësimgdhënës ose psikologë i trajnuar në zgjidhjen e konflikteve ose të paktën i sensibilizuar me çështjet e mosdiskriminimit për të mbikëqyrur këto aktivitete, që ka një vizion të qartë se çfarë dëshiron të arrijë me këtë aktivitet dhe çfarë do të jenë mësimet e nxjerra për nxënësit (për të mos rritur tensionet etnike).

— Zhvillimi i kurrikulës vetanake nga shkollat për lëndët zgjedhore me qëllim të mbështetjes së kompetencave demokratike të nxënësve. Ndërkohë që një qasje horizontale/e tërthortë në arsimimin për qytetari është e rëndësishme, realiteti në shumicën e shkollave të Kosovës sugjeron që kompetencat e qytetarisë demokratike të nxënësve ende duhet të forcohen përmes vënies së theksit në kurrikulë. Zhvillimi i programit mësimor për një lëndë zgjedhore të dedikuar për kompetencat e qytetarisë demokratike është një mënyrë për të përmirësuar përpjekjet e shkollës për t'i mësuar këto kompetenca duke reflektuar mbi përvojën e shkollës në mësimin dhe jetesën në mënyrë demokratike.

— Në një nga shkollat (në Prishtinë), mësimgdhënësit e përdorën pilot projektin si frymëzim për zhvillimin e kurrikulës së lëndëve zgjedhore "Arsimi për Demokraci". Ky veprim ka adresuar synimet e përgjithshme të projektit në mënyrën më të drejtpërdrejtë. Kurrikula ka qenë e përgatitur për klasën e gjashtë, përdorë video, diskutime dhe hulumtime të nxënësve për dhënien e mësimin të kompetencës së të jetuarit në një shoqëri demokratike me diversitet. Ajo trajton çështjet universale si të drejtat e njeriut, tolerancën dhe mosdiskriminimin dhe tema specifike si komunitetet në Kosovë dhe në lagjen e nxënësve. Filmat e animuar të përdorur në përshkrimin e kurrikulit janë të përshtatshëm për grupmoshat e nxënësve.

³³ <http://www.eycb.coe.int/compasito/pdf/Compasito%20EN.pdf>

3.2.2 Praktikata e mira që ndërliken me qasjen gjithëpërfshirëse të shkollës

— **Angazhimi i ekipeve shkollore për të përdorur vetëvlerësimin dhe planifikimin e veprimeve bazuar në vetëvlerësimin si mjet për zhvillimin e shkollës.** Në kuadër të projektit "Nxitja e kulturës demokratike dhe e diversitetit në shkolla", ekipet shkollore janë ftuar që të kryejnë vetëvlerësimin e shkollës së tyre duke përdorur një metodologji të unifikuar në bazë të indeksit për gjithëpërfshirje. Ky vetëvlerësim ka shërbyer si bazë për planifikimin e aktiviteteve dhe të mësuarit organizativ që çon në zhvillimin e shkollës.

— **Zhvillimi i rregullave të sjelljes së bashku** çon në të kuptuar më të mirë të të drejtave dhe përgjegjësisë dhe pjesëmarrjes demokratike. Gjithashtu shërben për të përmirësuar ndjenjën e nxënësve për pronësinë ndaj hapësirës shkollore, nëse atyre u lejohet vërtet të marrin pjesë në diskutimin dhe propozimin e rregullave dhe pastaj në mënyrë krijuese të vizualizimit të tyre në hapësirën shkollore.

— **Angazhimi i komunitetit në jetën shkollore dhe në përmirësimin e shkollës.** Është e rëndësishme të ketë angazhim të komunitetit për të rritur ndjenjën e kontributit të të gjithë anëtarëve të komunitetit, veçanërisht prindërve dhe familjeve nga grupet e cenuara. Shembuj të mirë të kësaj janë përmendur në disa shkolla, p.sh. prindërit e papunë që ndihmojnë për ta bërë shkollën një vend më mikpritës ose pjesëmarrja në festimin e shënimit të Ditës së Diversitetit.

— Në disa raste, angazhimi i komunitetit mori formën e rikrijimit të punës së Këshillit të Prindërve. Në një shkollë u krijua një bazë joformale e aftësive profesionale dhe joformale të prindërve, duke identifikuar se çfarë lloj punimesh ishin të gatshëm për të kryer prindërit për të përmirësuar shkollën e fëmijëve të tyre. Secili prind mund të ndihet i vlerësuar, pasi aftësitë e kërkuara për këtë punë vullnetare nuk varen nga statusi shoqëror, punësimi apo paga. Kjo u dha prindërve një ndjenjë të fuqizimit, e cila, në fjalët e një drejtori, "*ishte jashtëzakonisht e dobishme për shkollën*".

— **Ditët e vetëdijesimit për politikën kundër ngacmimit.** Rëndësia e politikave dhe praktikave kundër ngacmimit si një mënyrë për të siguruar respektimin e të gjitha të drejtave të fëmijëve nuk mund të mbivlerësohet. Është shumë e rëndësishme që aktivitetet në këtë fushë të mos kufizohen me ditët ose ngjarjet e informatave të njëhershme, por të përkthehen në politika të përhershme shkollore, të cilat mbahen dhe zbatohen.

— Shumë nga shkollat pilot zgjedhën të zhvillojnë aktivitete të fokusuar në ngritjen e vetëdijes së nxënësve për dëmin e shkaktuar nga ngacmimi. Videot dhe diskutimet në klasë ishin mënyrat më të zakonshme të përdorura për këtë aktivitet. Në disa raste, nxënësve iu kërkua të bënin prezantime që ngritnin vetëdijen për ngacmimin për bashkëmoshatarët e tyre. Disa ekipe të shkollës raportojnë se shkalla e ngacmimit ka rënë në shkollën e tyre pas këtyre aktiviteteve për rritjen e ndërgjegjësimit, veçanërisht në rastet kur nxënësit u inkurajuan që të rezistojnë në mënyrë aktive ndaj praktikave të ngacmimit.

— **Ditët e Diversitetit** mund të përbëjnë një praktikë të mirë nëse, së bashku me shënimin e diversitetit, ato gjithashtu përfshijnë një perspektivë kritike sociale - dmth diskutim/reflektim mbi çështje të tilla si heqja e barrierave për pjesëmarrjen e plotë të grupeve me disavantazhe në shoqëri, p.sh. personat me aftësi të kufizuara dhe luftën kundër mos-tolerancës dhe diskriminimit që gjithashtu ekzistojnë në të gjitha shoqëritë.

— Siç theksuan disa mentorë, shkollat kanë pasur mundësinë të punojnë në temën e diversitetit paraprakisht, të paktën një muaj, pastaj të tregojnë rezultatet e reflektimit dhe diskutimit të tyre si dhe festimin e diversitetit në Ditën e Diversitetit. Shkollat do të kenë nevojë për mbështetje metodologjike për zbatimin e këtij rekomandimi.

3.2.3 Praktikrat e mira lidhur me pjesëmarrjen e nxënësve në vendimmarrje

— **Këshillat e nxënësve** dhe format e tjera të pjesëmarrjes demokratike në shkollë janë jashtëzakonisht të rëndësishme si një mënyrë për të mësuar jetesën në një demokraci dhe për të fituar kompetenca të qytetarisë demokratike. Është thelbësore që procedurat për zgjedhjen e përfaqësuesve të nxënësve të jenë transparente dhe të drejta, dhe zgjedhja në të vërtetë të bëhet nga nxënësit. Fusha e përgjegjësive të këshillave të nxënësve mund të zgjerohet, duke përfshirë ata në vendime përtej zgjedhjes së zakonshme të ekskursioneve shkollore dhe ngjyrën e mureve të klasës - p.sh. ata mund të marrin pjesë aktive në zhvillimin e politikave të shkollave kundër ngacmimit.

— Disa shkolla kanë zbatuar aktivitete që synonin të përmirësonin demokracinë e brendshme në shkollë përmes pjesëmarrjes së nxënësve. Këto përfshinin më shumë procedura të hapura/demokratike për zgjedhjen e Këshillit të Nxënësve (të emëruar më parë nga mësimitdhënësit në vend të zgjedhjes nga vetë nxënësit). Aktivitete të tjera të këtij lloji përfshijnë anketat me pyetësorë duke u kërkuar nxënësve të vlerësojnë atmosferën në shkollën e tyre, praninë/mungesën e ngacmimit dhe marrëdhëniet mësimitdhënës-nxënës.

IV Udhërrëfyesi

4 Rekomandimet për politikat që mbështesin kulturën demokratike të shkollës dhe respektimin për diversitetin në nivelin e autoriteteve kombëtare dhe komunale

— Ky Udhërrëfyesi përmban rekomandime mbi ndryshimet dhe masat mbështetëse për të mbështetur kulturën demokratike dhe gjithëpërfshirëse të shkollës në nivelin e politikave kombëtare dhe komunale. Udhërrëfyesi bazohet në analizën e standardeve evropiane dhe ndërkombëtare në Pjesën e I dhe analizën e politikave arsimore të Kosovës në Pjesën e II, si dhe analizën e praktikave të mira të pilotuara në kuadër të projektit të përbashkët të Bashkimit Evropian/Këshillit të Evropës në shkollat e Kosovës.

4.1 Politikat arsimore në nivel kombëtar

4.1.1 Plani Strategjik i Arsimit dhe Plani i Veprimit

— Plani Strategjik i Arsimit i miratuar nga Qeveria në vitin 2016 përfshin *Objektivin Strategjik/OS 1: Pjesëmarrja dhe përfshirja* - Rritja e pjesëmarrjes dhe ofrimi i mundësive të barabarta për zhvillimin, trajnimin dhe arsimimin e çdo individi në arsimin parauniversitar.³⁴

— Plani Strategjik i Veprimit ka si objektiv përfshirjen nëpërmjet nisjes së transformimit të kulturës së shkollës drejt gjithëpërfshirjes. Hapat për mbështetjen e këtij transformimi janë përshkruar më poshtë.

— Plani i Veprimit i bashkëngjitur kësaj strategjie ka përcaktuar objektivat për përfshirjen e fëmijëve me nevoja të veçanta në arsimin fillor dhe të mesëm të rregullt, dhe për përfshirjen e fëmijëve romë, ashkalinjë dhe egjiptianë në arsimin fillor dhe të mesëm.³⁵ Masat e parashikuara tashmë në Planin e Veprimit për mbështetjen e pjesëmarrjes dhe përfshirjes, ndër të tjera përfshijnë:

- › trajnimin e stafit mësimdhënës për arsim gjithëpërfshirës,

³⁴ Plani Strategjik i Arsimit në Republikën e Kosovës 2017-2021

³⁵ Plani i Veprimit i Planit Strategjik të Arsimit në Republikën e Kosovës (2016), 2, Indikatorët për matjen e arritjes së objektivit.

- › vendosjen e rregulloreve për komunat që mbështesin gjithëpërfshirjen, dhe
 - › aktivitetet e ngritjes së vetëdijes për komunitetet pakicë (romët).
- › **Plani i Veprimit duhet të plotësohet për të përfshirë masa të tilla si:**
- › zhvillimi i programeve të trajnimit të mesimdhënësve në kuadër të punës të cilat bazohen në një qasje sistemore dhe të ndërlidhur, pasi ata kanë nevojë për të trajtuar aspekte të ndryshme të demokracisë dhe zhvillimit të shkollave dhe ofrimin e mbështetjes për zbatimin e kompetencave të reja të mesimdhënësve në praktikatat e mesimdhënies (p.sh. përmes mentorimit);
 - › përkrahje për asistentët e mesimdhënësve në çdo shkollë ku ka nxënës me NVA dhe nxënës me gjendje të dobët sociale (të varfër);
 - › mbështetje metodologjike dhe trajnim për mesimdhënësit se si të zhvillojnë planin individual të mesim-nxënies për nxënësit me nevoja të veçanta arsimore;
 - › mbështetje metodologjike për zhvillimin e kurrikulës së vet shkollore për lëndët zgjedhore për të mbështetur kompetencën demokratike të nxënësve (një kurrikulë e tillë duhet përshtatur sipas rekomandimeve të Këshillit të Evropës për arsim lidhur me qytetarinë demokratike në kontekstin e Kosovës, me qëllim të sigurimit se procesi i zhvillimit të kompetencës së nxënësve bazohet në angazhimin në realitetin social në Kosovë);
 - › mbështetje metodologjike për shkollat në zhvillimin e politikave të gjithëpërfshirjes dhe mosdiskriminimit;
 - › mbështetje metodologjike për shkollat që të zhvillojnë politikatat kundër-ngacimit.
- › **Është me rëndësi të sigurohet se praktikatat e mira të zhvilluara dhe zbatuara gjatë projektit të përbashkët BE/KiE në shkollat pilot mbahen dhe shpërndahen në shkolla tjera. Për këtë qëllim mund të bashkëngjitet një dokument mbështetës në Planin e Veprimit, ku jepen shembuj të praktikave të mira për promovimin e gjithëpërfshirjes dhe pjesëmarrjes në shkollat e Kosovës. Pjesa e përgjithshme III e këtij dokumenti mund të përdoret për këtë qëllim.**

- Plani Strategjik i Arsimit dhe vet Plani i Veprimit duhet të vlerësohen në baza të rregullta, duke u fokusuar jo vetëm në zbatim (si p.sh. siç është bërë nga KEEN në periudhën 2017-2018), por edhe në përshtatshmërinë e masave të planifikuara duke pasur parasysh dëshmitë e reja nga projektet dhe studimet më të fundit.

4.1.2 Përgjegjësitë e autoriteteve arsimore qendrore dhe komunale

- Ndarja e funksioneve ndërmjet nivelit qendror e komunal si dhe shkollave duhet të bëhet më e qartë, pasi që ka momente kur shkollat gjejnë zbrazëti ndërmjet përgjegjësiqe qendrore dhe komunale për sigurimin e pajisjeve të tyre më elementare, për siguri dhe për pajisje mësimore.

— Drejtoritë Komunale të Arsimit (DKA-të) janë të obliguara të zbatojnë legjislacionin, duke përfshirë ligjet dhe rregulloret për kurrikulën dhe arsimin gjithëpërfshirës, por jo të gjitha DKA-të janë duke zbatuar këtë legjislacion në të njëjtën mënyrë (p.sh. dhënia e fondeve për të njëjtat aktivitete). Kjo çështje duhet të zgjidhet. Ka mundësi që ekziston nevoja për një fond kombëtar për kompensimin e mungesës së fondeve në disa DKA, për të siguruar se ekziston një nivel minimal bazik i shërbimeve arsimore që ofrohen në të njëjtin standard në të gjitha komunat.

- Në bazë të asaj që është pohuar nga shumë akterë, monitorimi i cilësisë së sistemit arsimor nuk ka qenë i qëndrueshëm. Shkollat monitorohen shumë rrallë. Pjesëmarrësit e projektit kanë theksuar se ka shkolla që asnjëherë nuk i janë nënshtruar kurrfarë monitorimi nga autoritetet. Është me rëndësi të sigurohemi se monitorimi i cilësisë, sigurisë dhe qasjes në sistemin arsimor mbahet si nga autoritetet e niveli qendror edhe nga niveli komunal në bashkëpunim të ngushtë, dhe përmirësimet bëhen kur ka nevojë gradualisht.

4.1.3 Arsimimi i mësimdhënësve

— Arsimimi i mësimdhënësve dhe trajnimi në Kosovë nuk ofrojnë bazë të mjaftueshme që të gjithë mësimdhënësit të jenë në gjendje të zhvillojnë metodologjitë dhe qasjet e tyre të mësimdhënies. Trajnimi fillestar i mësimdhënësve në Kosovë, si rregull, nuk i pajisë mësimdhënësit me aftësi praktike për të qenë forca shtytëse e një kurrikule konstruktive shoqërore. Aspektet teorike ende kanë tendencën të dominojnë planin fillestar të trajnimit të mësimdhënësve, ndërsa qasjet pedagogjike dhe metodologjitë e mësimdhënies dhe praktika shkollore kohëve të fundit përbënin vetëm rreth 2-4% të kohës së tyre të studimit.

- › Kurrikula e arsimit fillestar të mësimdhënësve duhet të përfshijë një theks shumë më të madh në zhvillimin e qasjeve individuale pedagogjike dhe të metodologjive të mësimdhënies për të u mundësuar mësimdhënësve që t'i qasen zhvillimit të kompetencës sociale dhe qytetare si dhe të njohurive sociale të nxënësve me vetëdije dhe profesionalizëm të lartë. Analizat kritike të kontekstit ekzistues social në shkolla (varfëria, marrëdhëniet ndëretnike, ngacmimi, stereotipet gjinore dhe çështje të tjera) duhet të jenë pjesë e përgatitjes për profesionin e mësimdhënies. Theksi i kurrikulës së trajnimit të mësimdhënësve duhet vënë tek qasjet emancipuese pedagogjike, fuqizimi i nxënësve për të tejkaluar paragjykimet sociale dhe rrethanat e vështira, dhe për të realizuar potencialin e tyre të plotë.
- › Trajnimi i mësimdhënësve në kuadër të punës duhet të përqendrohet në zhvillimin e shkollës dhe të përfshijë aspekte të ndryshme të qasjes në tërë shkollën (mësimdhënie dhe mësimnxënie, kurrikulë, mësim organizativ, politika dhe praktika shkollore). Trajnimi duhet të shoqërohet me mentorim në nivel shkolle, duke ofruar reagime dhe komente se si mësimdhënësit po arrijnë të zbatojnë në praktikë kompetencat e reja të nxëna. Mësimdhënësit kanë nevojë për mbështetje të mëtejshme në ndërtimin e një mjedisi mbështetës dhe demokratik të mësimdhënies/mësimnxënies në shkollën e tyre. Do të ishte i dobishëm trajnimi në kuadër të punës për kompetencën sociale dhe të qytetarisë si dhe strategjitë për përfshirje sociale të të gjithë fëmijëve. Kurrikula e trajnimit për trajnimet në kuadër të punës poashtu duhet të adresojë çështjet normative, të tilla si të drejtat e barabarta të të gjithë fëmijëve dhe të rriturve, mekanizmat e përjashtimit dhe parandalimin e diskriminimit.
- › Ekziston nevoja e perceptuar për trajnim me bazë në shkollë për ekipet shkollore për të avancuar nivelin e komunikimit dhe përpjekjet e përbashkëta drejt mësimin organizativ për zhvillimin e shkollës. Ky trajnim me bazë në shkollë mund të bazohet në modelin e projektit të BE/KiE-së.

4.1.4 Kurrikula

— Sipas dokumentit të kurrikulës për arsimin e mesëm të ulët nga viti 2012, kompetenca qytetare kuptohet më së shumti në aspektin e respektimit të rregullave ose duke negociuar rregullat, si dhe duke treguar dhembshurinë për viktimat e diskriminimit dhe me pjesëmarrje në aktivitete që promovojnë tolerancën dhe diversitetin.

— Një theks më i madh sa i përket angazhimit aktiv në shoqëri, duke përfshirë angazhimin në luftën kundër pabarazisë dhe diskriminimit duhet të jetë pjesë e kurrikulës që synohet për zhvillimin e kompetencës qytetare. Për shembull kurrikula e zhvilluar nga një prej shkollave pilote për lëndën zgjedhore “Arsimi për Demokraci” përdorë video, diskutime dhe hulumtime të nxënësve për të mësuar kompetencat e jetës në një shoqëri demokratike me diversitet. Ajo trajton çështjet universale si të drejtat e njeriut, tolerancën dhe mosdiskriminimin dhe tema specifike si komunitetet në Kosovë dhe në lagjen e nxënësve.

- › Ekziston nevoja që të adresohen stereotipet gjinore në librat shkollor për të reflektuar çështjet e barazisë gjinore në kurrikulë. Pasi që një studim i ri (referuar në Pjesën II) sugjeron që ekziston gjuhë diskriminuese dhe stereotipet gjinore janë të pranishme në librat shkollor, është në veçanti e rëndësishme të sigurohemi se kurrikula dhe librat shkollor të reflektojnë një qasje të bazuar në barazi gjinore.

4.1.5 Politikat arsimore në nivel komunal

— Aktualisht shumë drejtorive komunale arsimore në Kosovë u mungon ekspertiza profesionale për mbështetjen e shkollave në zhvillimin e politikave të reja për gjithëpërfshirje, diversitet dhe kulturë të shkollës demokratike. Aspektet socio-ekonomike dhe sociale të gjithëpërfshirjes dhe të arsimit gjithëpërfshirës praktikisht injorohen.

- › Fondet e përcaktuara janë të nevojshme për DKA-të për angazhimin e ekspertëve për të ndihmuar shkollat me strategji gjithëpërfshirëse në nivel komunal (p.sh. metodologët, pedagogët socialë). Ekspertët e tillë mund t'i ndihmojnë shkollat dhe nxënësit individualë për të zgjidhur problemet e përfshirjes, sjelljes dhe këshillimit për krijimin e një mjedisi të sigurt në shkollë dhe mbështetjen për mësimnxënie të suksesshme të të gjithë nxënësve. Shembuj të skemës së suksesshme të qendrave rajonale që mbështesin arsimin gjithëpërfshirës dhe ndihmojnë nxënësit për të zgjidhur çështjet e sjelljes dhe vështirësitë e të nxënësve ekzistojnë, p.sh. në Estoni (të ashtuquajturat Qendra Pathfinder - hulumtuese të rugës).

— Prokurimi i centralizuar i të gjitha pajisjeve dhe punëve shkollore nga DKA-të çon në një proces shumë të ngadalshëm dhe të pasigurt për përmirësimin e infrastrukturës së mësimnxënies në shkollë.

- › Duhet të zhvillohen mënyrat për të fuqizuar shkollat për të përdorur buxhetin e tyre për përmirësimin e ndërtesave shkollore, blerjen e pajisjeve arsimore dhe furnizimeve.

— Emërimet politike të drejtorëve të shkollave nganjëherë përbëjnë pengesë për zhvillimin e udhëheqjes demokratike dhe kolegjiale të shkollës, dhe e gjithë shkolla vuan si rezultat i kësaj.

- › Përkundër faktit që drejtorët e shkollave emërohen nga jashtë, ata duhet t'i nënshtrohen një trajnimit të detyrueshëm për udhëheqjen e shkollës, duke e dalluar një udhëheqës të shkollës nga një menaxher. Udhëheqja e përbashkët, angazhimi i mësimdhënësve në qeverisjen dhe zhvillimin strategjik të shkollave është shumë e rëndësishme. Ndikimi politik në shkolla duhet të zvogëlohet.

Konkluzione

— Ky udhërrëfyes përshkruan praktikat e mira ekzistuese për promovimin e kulturës demokratike të shkollës në Kosovë, të zhvilluara nga shkollat pilot gjatë projektit të përbashkët të Bashkimit Evropian/Këshillit të Evropës dhe sugjeron mënyra të tjera për të rritur kulturën demokratike të shkollës në Kosovë përmes politikave të reja në nivel kombëtar dhe lokal.

— Në nivel kombëtar, Plani Strategjik i Veprimit duhet të plotësohet për të përfshirë një numër masash të reja që do të siguronin zhvillimin dhe qëndrueshmërinë e kulturës demokratike në shkollë. Politikat dhe kurrikula e arsimit të mësimdhënësve gjithashtu duhet të përmirësohen dhe të plotësohen me një numër masash si kurrikulat e trajnimit të mësimdhënësve, duke përfshirë një theks shumë më të madh në zhvillimin e qasjeve individuale pedagogjike dhe në arsimin gjithëpërfshirës. Kurrikulat e shkollave duhet të përfshijnë theks më të madh në angazhimin aktiv në shoqëri, duke përfshirë angazhimin në luftën kundër pabarazisë dhe diskriminimit.

— Duhet të forcohet roli i autoriteteve komunale të arsimit për të siguruar që shkollat të jenë hapësira të sigurta dhe miqësore për nxënësit. Monitorimi i cilësisë së arsimit duhet të jetë më rigoroz dhe i mbështetur nga autoritetet vendore dhe kombëtare.

— Praktikrat e mira që janë zhvilluar nga shkollat pilot duhet të shpërndahen në shkolla të tjera dhe të studiohen nga autoritetet arsimore, me qëllim që të sigurohet qëndrueshmëria dhe zhvillimi i ardhshëm i kulturës demokratike në shkollë.

INFORMATA SHITESË

► **Website**

<http://horizontal-facility-eu.coe.int>

► **Facebook**

[jp.horizontal.facility](https://www.facebook.com/jp.horizontal.facility)

► **Twitter**

@CoE_EU_HF

► **Kontakti**

Zyrja e Këshillit të Evropës
Bedri Pejani 17-18, 1000 Prishtinë
Tel. + 383 (0) 38 407 750
Fax +383 38 407 752

Ky dokument është prodhuar me mbështetjen financiare të Bashkimit Evropian dhe të Këshillit të Evropës. Qëndrimet e shprehura këtu në asnjë mënyrë nuk mund të merret se përfaqësojnë opinionin zyrtar të Bashkimit Evropian dhe Këshillit të Evropës.

ALB

Këshilli i Evropës është organizatë udhëheqëse e kontinentit për të drejtat e njeriut. Ajo përbëhet nga 47 shtete anëtare, 28 prej të cilave janë anëtare të Bashkimit Evropian. Të gjitha shtetet anëtare të Këshillit të Evropës kanë nënshkruar Konventën Evropiane për të Drejtat e Njeriut, një traktat i projektuar për të mbrojtur të drejtat e njeriut, demokracinë dhe sundimin e ligjit. Gjykata Evropiane e të Drejtave të Njeriut mbikëqyr zbatimin e Konventës në shtetet anëtare

www.coe.int

Shtetet Anëtare të Bashkimit Evropian kanë vendosur të lidhin së bashku dijen, burimet dhe fatet e tyre. Së bashku, ata kanë ndërtuar një zonë të stabilitetit, demokracisë dhe zhvillimit të qëndrueshëm, duke e ruajtur kulturën diversitetit, tolerancën dhe liritë individuale. Bashkimi Evropian është i angazhuar t'i ndajë arritet dhe vlerat e tij me vendet dhe popujt përtej kufijve të saj.

www.europa.eu

Horizontal Facility for Western Balkans and Turkey

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Implemented
by the Council of Europe